

Emil Ağayev

Magistrant

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası

E-mail: Emilaghayev93@mail.ru

Müasir Azərbaycan sənətsünaslığının inkişafında Ziyadxan Əliyevin rolu

Xülasə: Bu məqalədə professor Ziyadxan Əliyevin müasir Azərbaycan sənətsünaslığının inkişafındakı mühüm xidmətləri nəzərə alınaraq, yaradıcılığı təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: Ziyadxan Əliyev, sənətsünaslıq, təsviri sənət, elm, rəng, tarix

Giriş. Sənətsünaslıq elmi akademik sahə olub, özündə incəsənətin müxtəlif bölmələrini birləşdirir. Özünəməxsusluğu ilə seçilən təsviri sənət tarixi və nəzəriyyəsi zaman-zaman sənətsünas alimlərimiz tərəfindən araşdırılmışdır. İndiki dövrümüzdə qədər Azərbaycan sənətsünaslıq tarixinə nəzər yetirsək - Cəmilə Novruzova, Mürsəl Nəcəfov, Paşa Hacıyev, eləcə də Cəmilə Həsənzadə, Sevil Sadıxova, Telman İbrahimov və başqaları bir-birindən maraqlı elmi əsərlər ilə təsviri sənət tariximizin araşdırılmasında mühüm rol oynamışlar. Müasir Azərbaycan sənətsünaslığında yaradıcılığındakı elmi əsərlər və monoqrafiyaları ilə əvəzsiz xidmətləri olan Əməkdar incəsənət xadimi, professor Ziyadxan Əliyevin adını xüsusilə vurğulamalıyıq.

Ziyadxan Əliyev yaradıcılığının erkən mərhələsi. Sənətsünas-alim 1948-ci ildə anadan olmuşdur. 1974-cü ildə Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət rəssamlıq məktəbini fərqlənmə diplomu ilə bitirərək, İ.Y.Repin adına Sankt-Peterburq rəngkarlıq, heykəltəraşlıq və memarlıq institutunun sənətsünaslıq fakültəsində (1976-1982) təhsil almışdır. O, hələ təhsil illərində "Qobustan" jurnalında "Şamaxının qədim abidələri" adlı məqaləsini çap etdirməklə sənətsünaslıq aləmində ilk uğurlu addımını atmışdır. Ziyadxan Əliyev 1980-1993-cü illərdə Azərbaycan Dövlət incəsənət muzeyində əvvəlcə elmi işçi, sonra isə "Qərbi Avropa və rus incəsənəti" elmi şöbəsinin müdiri çalışarkən dünya və milli təsviri sənətimizin öyrənilməsi, təbliği sahəsində səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Həmin illərdə onun tədqiqatları sayəsində elmə naməlum qalmış fransız barbizonçusu Jül Düprenin, rus impressionisti Konstantin Korovinin, məşhur Azərbaycan rəssamı Usta Qəmbər Qarabağının və görkəmli memar Zivərbəy Əhmədbəyovun rəngkarlıq və qrafika işlərini atribusiya edərək, müəlliflərini texnika-üsullarına görə araşdıraraq, sənətsünaslığın bu metodunda da uğurlu nailiyyətlər əldə etmişdir. Bundan sonra onun yüzdən çox elmi əsərləri həm yerli, həm də xarici ölkələrin jurnallarında dərc olunmuşdur.

Ziyadxan Əliyevin Azərbaycan sənətsünaslığında elmi nailiyyətləri.

Azərbaycan sənətsünaslığında elmi nailiyyətləri ilə həmişə seçilən Ziyadxan Əliyevin 1989-cu ildə hələ Sovet dönmində Azərbaycan Dövlət İncəsənət muzeyində respublikada ilk dəfə olaraq xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlı rəssamların əsərlərindən ibarət “Əzizim Vətən yaxşı...” adlı uğurlu-tarixi sərginin təşkilində böyük rolu olmuşdu.

Sənətsünas alimin 1989-cu ildə nəşr olunmuş “Azərbaycan ekslibrisi” kitabı apardığı tədqiqatın nəticəsində işıq üzü görüb. Bu nəşrdə o, ilk ekslibrisin - kitab nişanının Avropadan da uzun illər öncə Şərqdə – Azərbaycanda yarandığını sübut etmişdir. Belə ki, uzun müddət Avropa tədqiqatçıları ekslibrisin qərbdə XVI əsrdə yarandığını iddia edirdilər. Sənətsünas Ziyadxan Əliyev isə gətirdiyi elmi əsaslarla sübut etdi ki, qrafikanın bu janrı ilk dəfə məhz XIII əsrdə Azərbaycanda mövcud olmuşdur. O, hətta “Mənafi əl-heyvan” (XIII əsr) kitabını bəzəyən nişanı da göstərərək, bədii şərhini vermişdir (burada onun sifarişçisi Şəmsəddin ibn Ziyəddin Züşəkinin adı yazılıb). Bunun özünü milli təsviri sənətimizin tarixinin zənginləşdirilməsi istiqamətində yeni və çox qiymətli tapıntı saymaq olar.

Ziyadxan Əliyev ömrünün 30 ilini Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığının araşdırılmasına həsr edərək, 2009-cu ildə “Sənətin Məcnunu” adlı fundamental kitabını işləmişdir. “Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığında romantizm” adlı elmi işini müdafiə edərək, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru adına layiq görülmüşdür.

Zivərbəy Əhmədbəyov tərəfindən iyirminci illərdə “Hüseyn Cavid” obrazının yaradılmasını, Sadiq Şərifzadənin “Nəsimi” obrazlarının ikonoqrafik baxımdan əsaslandırılaraq işlənilməsinə də ilk dəfə Ziyadxan Əliyev öz elmi əsərləri ilə sübut etmişdir.

Ziyadxan Əliyev yaradıcılığında məqalə və monoqrafiyalar. Hər bir elm sahəsinin daha da inkişaf etməsi üçün sistemli şəkildə araşdırılaraq fundamental monoqrafiya şəklində işlənilməsidir. Gənc sənətsünas Aslan Xəlilov ilə birgə 2011-ci ildə “Azərbaycan incəsənəti” üç cildli ensiklopediyasında memarlıq, təsviri və dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri, sənətkarlarımız haqqında tezis şəklində məlumatlar verilmişdir.

“M.M.Nəvvabın rənglər aləmi” kitabında rəssamın təsviri sənət sahəsindəki mədəni irsi toplanaraq, təhlil edilmişdir. Sənətsünas M.M.Nəvvabın qohumları ilə görüşərək, müxtəlif mənbələrdəki əsərləri ilə tanış olmuş və topladığı qiymətli informasiya əsasında bu kitabı yazmağa müvəffəq olmuşdur.

“Sabir təsviri sənətdə” (2012) monoqrafiyasında professor Ziyadxan Əliyev rəssamlarımız tərəfindən işlənən satirik şairin obrazları ikonoqrafik təhlil kontekstində təqdim edilmişdir.

Xalq rəssamı Davud Kazimovun yaradıcılığına həsr edilən kitabı (2012) Azərbaycan sənətsünaslığında yeni bir uğur kimi qiymətləndirməliyik. Xalq rəssamı Arif Hüseynov haqqında işlənən tədqiqat işinə nəzər yetirsək, sənətsünas-alim sənətkarın yaradıcılığında ağ-qara rənglərin poetik fəlsəfəsini və milli ənənələri vurğulamışdır. Ziyadxan Əliyev rəssamlarımızın yaradıcılıqlarına həsr edilən elmi monoqrafiyalarında əsasən fərdi-manera, rəng və kompozisiya həllində özlərinə məxsusluğu tamaşaçıya təqdim edir.

“XX əsr Azərbaycan heykəltəraşlığının inkişaf mərhələləri” (2016) kitabına nəzər yetirsək qədim dövrdən başlayaraq, müasir heykəltəraşlığımızın inkişafı tədqiqat işinin əsas obyektı olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, heykəltəraşlıq əsərlərinin təhlili daima təsviri sənətin digər növlərindən fərqli olaraq, çətinlik yaradır. Sənətkarlarımızın yaradıcılığında işlənən heykəllərin material xüsusiyyətlərini, ifadəli obrazlılığın ön plana çıxarılması sənətsünaslığımız üçün böyük uğur sayılmalıdır.

“Azərbaycan təsviri sənətində Qarabağ mövzusu”nun ilk dəfə sistemli şəkildə araşdırılmasında, faciəyə müraciət edən rəssamların əsərlərinin təhlilinin işlənilməsi və əhəmiyyətini sənətsünas-alim öz elmi əsərində açıqlamışdır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyevin 2019-cu ili “Nəsimi ili” elan etməsi ilə əlaqədar sənətsünas-alimin “Nəsimi dünyası rənglərin işığında” elmi əsəri də uğurlu və ən çox elm aləmində danışılan işlərdən biridir. Bu monoqrafiyanın işlənilməsinə qədər hər kəs Nəsimi obrazının təsviri sənətdə ilk dəfə Mikayıl Abdullayev tərəfindən işləndiyindən bəhs edirdi. Amma sənətsünas-alim Sadiq Şərifzadənin bu obraza ilk yanaşmasını elmi əsərlərlə, arxiv materialları ilə sübut etmişdir. Təsvir və dekorativ-tətbiqi sənət ustalarımız tərəfindən işlənən Nəsimi ikonografik obrazları müasir dövr rəssamlarımızın da işlədiyi kompozisiyalar təhlil edilmişdir.

40 ildən çoxdur ki, yaradıcılıqla məşğul olan alim yerli və xarici ölkələrin (ABŞ, Rumıniya, Rusiya, Ukrayna, Polşa, Özbəkistan və s.) mətbuatında çoxsaylı elmi məqalələri çap olunmuşdur. O, müxtəlif illərdə işıq üzü görmüş “Fəmil Əliyev” (1986), Mir Möhsün Nəvvabın rənglər aləmi” (1996), “Nəməlum Səttar” (2006), “Azərbaycan gömrüyünün tarixi təsviri sənətdə” (2007), “Səməd Vurğun təsviri sənətdə” (2007), “Cizgilərə həsr. Cəmil Müfidzadə” (2011), “Günahlı dünyanın günahsız adamı” (2014), “Sənətkar ömrü” (2016), Gennadi Briyatuk” (2019), “Yaşar Səmədov” (2019) və s. kitabların müəllifidir.

Elmi-pedaqoji fəaliyyətini davam etdirən Ziyadxan Əliyev uzun müddət Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində, hal-hazırda isə Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının “İncəsənət tarixi” kafedrasında professor vəzifəsində çalışır.

Azərbaycan Rəssamlar İttifaqı “Tənqid və sənətsünaslıq” bölməsinin və “Sənətsünaslığın təbliği” ictimai birliyinin sədridir. Bir neçə il bundan əvvəl təsis etdiyi “Sənətsünaslığın təbliği” ictimai birliyi də bu sahədə görülən işlərin təbliğinə xidmət etməkdədir.

Nəticə. “Müasir Azərbaycan sənətsünaslığının inkişafında Ziyadxan Əliyevin rolu” mövzusunun əsas nəticələri aşağıdakılardır:

1. Ziyadxan Əliyev yaradıcılığının erkən mərhələsi təhlil edilmişdir;
2. Sənətsünas alimin Azərbaycan sənətsünaslığında elmi nailiyyətlərinə diqqət yetirilmişdir;
3. Rəssamlar və təsviri sənət tariximizə həsr edilən məqalə və monoqrafiyaların sənətsünaslığımız üçün əhəmiyyəti vurğulanmışdır;
4. Əməkdar incəsənət xadimi, professor Ziyadxan Əliyevin yaradıcılığı müasir Azərbaycan sənətsünaslığının inkişafı kontekstində araşdırılaraq tədqiqat işi kimi təqdim edilmişdir.

Professor Ziyadxan Əliyev gənc sənətsünasların yetişməsində də mühüm rolu vardır. Onun hər bir əsəri Azərbaycan sənətsünaslığı üçün qiymətli əsər olaraq nəsillərdən nəsillərə ötürüləcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. Əliyev Ziyadxan. “Sənətsünas taleyi”, Bakı, 2018, “Letterpress” nəşriyyat evi, 495 s.
2. Xəlilov Aslan. “Sənətsünaslığımızın Sabiri”, 5 iyul 2018, “Kaspi” qəzeti
3. Sadıqov Samir. “Sənətsünaslığımızın yorulmaz tədqiqatçısı” 22 iyun 2018, “Palitra” qəzeti.
4. https://azertag.az/xeber/Azerbaijan_senetsunasliq_elminde_xususi_yeri_olan_ali_m-1231775
5. [https://az.wikipedia.org/wiki/Ziyadxan_Əliyev_\(sənətsünas\)](https://az.wikipedia.org/wiki/Ziyadxan_Əliyev_(sənətsünas))

Роль Зиядхана Алиева в развитии современного Азербайджанского искусства Резюме

В данной статье анализируется творчество профессора Зиядхана Алиева и его роли в развитии современного Азербайджанского искусства.

Ключевые слова: Зиядхан Алиев, искусствоведение, изобразительное искусство, наука, цвет, история

The role of Ziyadkhan Aliyev in the development of modern Azerbaijani art Summary

This article analyzes the creativity of Professor Ziyadkhan Aliyev and his role in the development of modern Azerbaijani art.

Key words: Ziyadkhan Aliyev, art criticism, fine arts, science, color, history